

csinálunk négy napos Bokor-nagytabort félezer embernek. Ennyi telik tőlünk.

Kevés arra, hogy életben maradjunk. Közösségeink fogynak: öregednek, meg eltemetjük tagjainkat. Kellene valami, amit fel lehetne kínálni a város, az ország minden rászorulójának: azt, hogy éhezzenek és szomjazzák az istennektetszést, és megszüntessük éhüket és szomjukat, és kielégítsük őket. De mit? Vissza az etalonhoz, Jézushoz! Ő mit csinált? Élet és vagyonközösséget. Amikor három év után megkérdezi a Tizenkettőt, hogy volt-e valamiben hiányuk, ezt válaszolják: *Semmiben!*

S amikor idáig értem szerkesztőségi összejövetelünkön, akkor kitört egy csendes vihar: *Jézus megtehetette, mert nem volt családja, féltucat gyermeke.* Hát akkor már nem etalon? – kérdeztem. S folytattam: Jézusnak nem az volt a mondanivalója, hogy ő a Szentháromság második személye. Nem az, hogy nőtlen vagyok, s legyetek ti is. Nem az, hogy csináljatok új vallást. Valami egészen más. Az, hogy ne legyen rászoruló, hogy mindenkit oda tudjunk ültetni az élet és az örökélet asztalához. Ehhez kell a kisközösség és kell a katonakönyv visszaadása. És kell valami a Bokor harmadik és negyedik nemzedékétől is. És akárhogyan tekergetjük is gondolatainkat, ez nem lehet kevesebb annál, amit Jézus is megtett abban az áldott három esztendőben.

Úgy megy ki az első két nemzedék a temetőbe, hogy mondhatjuk Istenünknek: megtettük, ami tellett tőlünk..., és bizony még bőségesebb az, ami nem tellett tőlünk. Csak magunkról tudtunk tán gondoskodni? Magunkról sem. Éva néninek vissza kellett mennie öregségére a Krisztina körútra. Terinek vissza kellett mennie Debrecenbe, hogy családja gondoskodjék róla. Magamnak is a Piarista közbe. Szégyenszemre! Nem tudtunk összehozni a magunk emberségéből egy otthont, ahol legalább elbúcsúzhatunk idelenti életünkötől és Bokor-testvéreink körében. Szégyenkezve bazsalunk a *Bruderhof*-okra, akikől ez bizony tellett és folyamatosan telik. Pedig ők eretnekek, nem katolikusok, de ennek ellenére leköröztek bennünket indulásuk első pillanatában, nyolcvan évvel ezelőtt. Mondhatjuk, mi hatvan évvel ezelőtt kezdtük, s akkor politikailag lehetetlen volt az életközösség: az abban élő szerzeteseket is kizavarták belőle. Igaz, de 18 éve levitézlettek már az elvtársak, és bizony senki sem akadályozott meg bennünket abban, hogy közösbe tegyük azt, amink van. S elférhettünk volna a közösben is. És bőven. Minden szempontból gazdagabbak, tehetősebbek azok, akik nem mondanak semmit a magukénak, mert mindenük közös.

Összefoglaltam a fentiekben jó három óras szerkesztőségi találkozónkat, s most várom, hogy résztvevő szerkesztőtársaim is elmondják, amit én nem tudtam elmondani. Ezzel készítem már februári számunk anyagát. Ha elmondjátok a magatokét, akkor négyünk szövegét felkínálhatjuk az olvasóknak is megvitatásul. Ez lehet a KERÉKASZTAL februárban.

GROMON ANDRÁS TÚL AZ IGAZSÁGOSSÁGON

*Az igazságosság irgalom nélkül
nem sokkal több az embertelenségnél.”
(Albert Camus)*

A tétel és kifejtése

Jézus üzenetének egyik legfontosabb vonását így lehet összefoglalni: Nem elég igazságosnak (ha úgy tetszik: tisztességesnek) lenni; túl kell lépni az igazságosságon, szeretni kell! Ennek tételszerű megfogalmazását a Hegyi beszédben olvashatjuk (Mt 5,20): *„Ha a ti igazságosságotok bőven fölül nem múlja az írástudókét és a farizeusokét, semmiképp nem mentek be a Mennyek országába.”*

Mit jelent „az írástudók és farizeusok igazságossága”? Kissé leegyszerűsítve így határozhatjuk meg: egyfelől a Törvény betűjének szigorú követését, másfelől azt, amit „osztó igazságosságnak” szokás nevezni, vagyis mindenkinek azt adni, ami „neki jár” (akinek jutalom vagy elismerés, annak azt, akinek megvetés vagy büntetés, annak azt), mindenkivel szemben úgy viselkedni, „ahogyan megérdemli”, népiesen szólva: „Amilyen az adjonisten, olyan a fogadjisten!” Ezt kell *bőven* fölülmúlni ahhoz, hogy átléphessünk a „Mennyek országába” (= „Isten országába”), vagyis a szeretet világába.

Ezt az alaptételt fejti ki rögtön a *Hegyi beszéd hat ún. antitézise* (Mt 5,21-47), vagyis Jézusnak azok a mondásai, amelyeknek közismert formai szerkezete így hangzik: „Úgy hallottátok, hogy Isten azt mondta a régieknek... Én viszont azt mondom nektek, hogy...” A konkrét példák jól mutatják, mire is gondolt Jézus: Nem elég nem ölni, már a haragot is kerülni kell; nem csupán a végrehajtott házasságtöréstől kell tartózkodni, hanem annak szándékától is; a válással kapcsolatban nem elég a törvényes formákra ügyelni, hanem kerülni kell magát a válást; nem elég tartózkodni a hamis eskütől, hanem egyáltalán nem szabad esküdni, és arra kell törekedni, hogy minden szavunk igaz legyen; nem a helyes mérték szerint kell bosszút állni (általánosítva: büntetni): „szemet szemért, fogat fogért”, hanem egyáltalán nem szabad bosszút állni; végül: helytelen az a kettős mérce és kettős magatartás, hogy „felebarátainkat” (a „hozzánk tartozónkat”, a „mieinket”, a „magunkfajtákat”) szeretjük, ellenségeinket pedig gyűlöljük, mert ellenségeinket is „szeretnünk kell”: nemcsak elviselnünk kell ellenségességüket és bántásaikat, hanem még valami jót is kell tennünk velük.

Hasonlóképpen: nem elég pontosan/kínosan ügyelni a kultikus/vallási előírások betartására, ennél sokkal többre, a szív tisztaságára kell ügyelni (Mk 7,15-19): *„Ami kívülről megy be az emberbe, nem teheti tisztátalanná [Isten előtt]... ami kijön az emberből, az*

teszi tisztátalanná, mert az ember szívéből jönnek elő a gonosz megfontolások...” Nem a (vallási/egyházi – de nyugodtan kiegészíthetjük: „világi”, állami) törvények jelentik a legfőbb mércét, ahogyan erre szombati gyógyításai kapcsán is rámutatott Jézus, hanem az ember igazi java (például az egészsége), mert „a szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért” (Mk 2,27).

Ezt a „túllépési alapelvet” fogalmazza meg általánosságban Jézus két, gyakran félreértett példabeszéde is.

Az egyik a *talentumokról* szóló, jól ismert példabeszéd (Mt 25,14-27), amelyben a talentumokat kiosztó úr megdicséri a (kétségtelenül sikeresen) hazardírozó szolgálkat, de szemrehányást tesz annak, aki gondosan megőrizte a rábízott pénzt, és azzal fillérre elszámolt. De éppen itt, a harmadik szolga alakjában és viselkedésében, illetve az úr reakciójában áll az igazságosság iránti érzékünket provokáló, az igazságosságot megcsúfoló mozzanat, és ebből fakad a példabeszéd *mondanivalója*: Isten nem előírások korrekt/szolgai teljesítését várja el az embertől, hanem azt bátran túlteljesítő magatartást, konkrétan: a Jézus által hirdetett „Isten országa” az igazságosságot meghaladó szeretetet kíván meg az embertől, és ennek érdekében persze fantáziát és kezdeményezőkétséget, kreativitást, kockáztatni is tudó, merész elkötelezettséget is.

Más képet használva is utalt erre Jézus a *mezőről hazatérő szolga* példabeszédével (Lk 17,7-9), amely után maga fogalmazta meg annak tanulságát (17,10): „Ha [már] megtettetek mindent, amit Isten megparancsolt nektek, mondjátok ezt: Átlagos szolgálk vagyunk, csak azt tettük meg, amivel tartoztunk!” Magyarul: A szolga nem várhat köszönetet, ha megtette a dolgát, azaz ha *csak* annyit tett, amennyi a kötelessége, amennyit megparancsoltak neki. Mai nyelven: a napszámos, a kereskedő, az autószerelő nem várhat el még köszönetet is, ha megkapta a munkabérét. Mennyivel inkább érvényes ez az ember és Isten kapcsolatában: Ha csak a kötelességünket, ha csak Isten „parancsait” teljesítettük (mondhatnánk úgy is: ha csak tisztességesen viselkedtünk), nem várhatunk külön köszönetet Istentől, mert a parancsok teljesítésével megmaradunk a kötelességek és jogok világában, az igazságosság világában. Valami mást, *valami többet* kell tennünk ahhoz, hogy átlépjünk Isten világába (az Isten elgondolása szerinti magatartás világába). Például parancs az, hogy „Ne lopj!”. De aki nem lop, az még semmi rendkívülit nem tesz, csak egy „jogi” (mondhatnánk: jogos) előírást teljesít. Aki azonban nemcsak nem lop, hanem még azt is odaadja a rászorulóknak, ami jogosan a sajátja, az valami „többet” tesz.

Teljesen világossá teszi ezt annak a *gazdag ifjúnak* a története (Mk 10,17-22), aki azt állította: „A parancsokat mind megtartottam” (ti. Isten parancsait, a

„tízparancsolatot”). Jézus nem vonta kétségbe ezt. Mégis azt felelte: „Valami még *hiányzik* neked. Add oda vagyondat a szegényeknek” (Mk 10,21)! Az igazságosságon való túllépést azonban talán még ennél is jobban fejezi ki a *házasságtörő asszony* története (Jn 8,1-11): Nyilvánvaló, hogy az általános erkölcsi normák alapján is el kellett volna ítélni, a mózesi törvényre épülő igazságszolgáltatás alapján pedig egyenesen ki kellett volna végezni. Jézus állásfoglalása nyomán – „Aki bűn nélkül van közületek, az vesse rá az első követ!” – a vádlók mind eloldalognak, és Jézus közli az asszonnyal: „Én sem ítélek el...”

A napnál világosabban megerősíti a *fentieket* egy szintén sokszor félreértett történet, ill. jézusi mondás (Lk 13,1-3): Valakik hírt vittek Jézusnak azokról a galileaiakról, „akiknek a vérét Pilátus egybemosta áldozati állataik vérével”, vagyis legyilkoltatta őket. Jézus erre így reagált: „Ti azt gondoljátok, hogy ezek a galileaiak bűnösek voltak az össze többi galileainál, minthogy ilyet szenvedtek el. Mondom nektek: Semmiképpen! De ha meg nem tértek, valamennyien hasonlóan fogtok elveszni!”

Mivel a legtöbb lázadás Galileából indult ki, a galileaiak általánosságban zelótáknak számítottak. A zelóták vallási buzgóságból fakadóan meg akarták szabadítani Izraelt a „pogány” római uralomtól, mégpedig terrorista módszerekkel, például kihasználták a zarándokok nyüzsgését a jeruzsálemi templom udvarán, s a tolongásban törrel leszúrták a rómaiak feltételezett barátait, kollaboránsait. A közeli Antónia-várban tanyázó rómaiak válasza aztán véres megtorlás volt.

Jézus bizonyára jól ismerte a zelótákkal rokonszenvező kortársai felfogását, nevezetesen azt a véleményüket, hogy Isten nyilvánvalóan csak azért engedte meg ezt a vérfürdőt, mert a szóban forgó „galileaiak”, vagyis zelóták bűnösek voltak, mint a többi zelóta, és ezért kellett elszenvedniük az erőszakos halált, mintegy Isten *büntetéseként*.

Válaszának első felében Jézus igyekezett *kijózanítani* honfitársait, és meg akarta szabadítani őket hagyományos istenképüktől: az „igazságos” és „megtorló” Isten képétől, amelynek értelmében Isten a jókat megjutalmazza, a rosszakat megbünteti (vö. Jn 9,2). (Ebből persze az is következik, hogy a Pilátus által lemészárolt zelóták nem voltak bűnösek, mint a többi zelóta.)

Válaszának második fele – az imént mondottak miatt – nem jelentheti azt, hogy „Ha meg nem tértek, Isten titeket is megbünteti” (akár e világi csapással, akár túlvilági kárhozattal), hanem csak ezt: „Ha ti, akik rokonszenveztek a lemészárolt terroristákkal, és azonosultok az ő felfogásukkal, céljaikkal és módszereikkel, nem tértek meg, nem változtatjátok meg gondolkodásmódotokat és viselkedésüket, azaz ha nem léptek túl a *zelótizmuson* (vagyis az „igazságos honvédelem” felfogásán, lelkületén és gyakorlatán), és

nem juttok el az ellenségszeretet „igazságtalan többletéhez”, akkor ugyanúgy konfliktusba fogtok keveredni Pilátussal (Rómával), és ugyanúgy le fog(nak) mérszárolni titeket” (vö. Lk 23,27-28.31!).

Közvetve bár, de ugyancsak megerősíti az eddig mondottakat a „nyolc boldogság” két mondása (azért csak közvetve, mert szokványos értelmezésükben egyiküket sem tarthatjuk hitelesen jézusinak).

Az egyik: „*Boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságosságot, mert Isten majd kielégíti őket*” (Mt 5,6). – E mondás Máté által szándékolt értelmét – az „igazságosság” közelebbi meghatározásának híján – csak találgatni lehet, de talán nem tévedünk, ha a mondás címzettjein azokat értjük, akik igazságtalanságot-jogtalanságot szenvednek, és Istentől várnak „kiegyenlítő igazságosságot”. A zsidó és a kora keresztény apokaliptika valóban azt hirdette ugyan, hogy Isten ki fogja elégíteni az effajta „éhséget és szomjúságot” (vö. Lk 18,6-8!), Jézus azonban lépten-nyomon azt tanította, hogy Isten *nem* „igazságosságot” akar, és nem „kiegyenlíteni”, megbosszulni-megtorolni, hanem megbocsátani akarja az elkövetett igazságtalanságokat (vö. Lk 23,34!), és ugyanezt a megbocsátási készséget várja el „fiaitól”, azaz a hozzá tartozóktól is (ld. Mt 5,43-45).

A másik: „*Boldogok, akiket az igazságosság kedvéért üldöznek, mert övék a Mennyek országa*” (Mt 5,10). – Az „igazságosság” (gör. *dikaiozüné*) elméletileg jelenthetné itt a mondás címzettjei, tehát az üldözöttek által gyakorolt igazságosságot, az „igazságos, helyes, igaz” viselkedést – csak hogy ennek ellene mond *tartalmilag* az, hogy az igazságosság gyakorlása Jézus szerint nem elégséges az Isten országába kerüléshez (Mt 5,20), *formailag* pedig az, hogy hiányzik a birtokos névmás (gör. *autón*), aminek megléte esetén így kellene fordítani a kifejezést: „*az ő igazságosságuk miatt*”. (A görög *heneken* előljárószo nemcsak *oksági* összefüggést fejezhet ki: „miatt”, hanem a cselekvés *célját* is, illetve a kettőt *egyszerre* is; a „kedvéért” kifejezés egyaránt tartalmazza a cselekvés mozgatórugóját és célját.)

Azt, hogy az igazságosságot *gyakorló*, és emiatt üldözött ember Isten vagy az Istenség oltalma alatt áll, minden igazságosan gondolkodó és érző zsidó vagy pogány eleve feltételezhette. Itt azonban – ha jézusi értelmet akarunk adni a szövegnek – az előző bekezdésben mondottak alapján nem lehet szó róluk, hanem csak olyanokról, akik *vétettek* a törvények szabta igazságosság ellen (ez az üldözésük oka), s akiket másfelől azért üldöznek, hogy ezzel helyreállítsák „a törvényt és a rendet”, vagyis az igazságosságot (ez az üldözésük célja). Ezek lehetnek „köztörvényes bűnözők”, de olyan „ártatlanok” is, mint Jézus, aki a maga módján szintén vétett a „fennálló rend”, vagyis az igazságosság ellen, amikor például áthágta a kultikus tisztasággal vagy a szombattal kapcsolatos szabályokat.

E mondás *feltételezhető* – és Mt 5,6 fenti értelmezésével összhangban lévő – jézusi értelme tehát:

Nem azoké a Mennyek országa, *nem* azok a részesei-tagjai Isten országának, a szeretet világának, akik „jámbor buzgósággal” (vö. igazságszolgáltatás, inkvizíció, szent háború, dzsiháid stb.), az *igazságosság* (helyreállítása) kedvéért üldözik a törvényszegőket (ahogyan a zelóták vagy „az írástudók és farizeusok” is tették)! Ellenkezőleg: Isten az áldozatok oldalán áll! Mert Jézus felfogása szerint Isten még a valódi bűnösöket sem akarja megbüntetni „*az igazságosság helyreállítása kedvéért*”, hanem meg akar bocsátani nekik, és meg akarja gyógyítani őket. A bűnösöknek nem bíróra, hanem orvosra van szükségük (vö. Mk 2,15-17!).

Szemléltetés példabeszédekkel

Tételem kifejtéséhez is fölhasználtam már példabeszédeket, most azonban kifejezetten csak példabeszédekkel szemléltetem azt.

Kezdjük azzal, amelyik azt öltözteti képbe, hogy *Isten vég nélkül megbocsátja* az ember minden bűnét, és azt várja el, hogy az ember ugyanígy járjon el embertársaival (Mt 18,23-33; a 34-35. v. későbbi betoldás). Ahhoz, hogy kellően értékelhessük a példabeszéd üzenetének súlyát, előzetesen tudatosítanunk kell, hogy a szóban forgó, nyilvánvalóan jelképes 10 000 talentum elképesztően óriási összeg: Egy talentum 6000 dénárral egyenlő (1 dénár = egy munkás egy napi bére volt Jézus korában). Tízezer talentum tehát lehetetlenül nagy összeg, a határtalan eladósodás jelképe: tízezerszer hatezer munkanapi bér... Támpon túl érdemes arra gondolni, hogy Nagy Heródes éves bevétele 900 talentum volt, Galilea Péreával együtt 200 talentum adóbevételt jelentett Kr. e. 4-ben. (Persze egy „hétköznapi ember” számára az 500 dénár is szinte megfizethetetlen volt: ez akkoriban 500 napi munkabért jelentett, ma talán úgy mondanánk: kb. másfél évi minimálbér.) Így már nem nehéz belátni, hogy a 10 000 talentum vagy akár csupán az 500 dénár egyetlen kérés szóra történő elengedése (vö. Lk 18,13-14a!), illetve az ezzel jelképezett megbocsátás messze meghaladja az igazságosságról alkotott elképzeléseinket. Kétszer-háromszor megbocsátani valakinek, ezt még úgy-ahogy el tudjuk képzelni az igazságosság keretein belül; ehhez képest már Péter apostolnak a hétszeri megbocsátásra vonatkozó felvetése is irreálisnak tűnik, a jézusi „hetvenszer hétszer” pedig végképp (Mt 18,21-22). Nem nehéz hát belátni, hogy a végtelen megbocsátásban kifejeződő szeretet mennyivel múlja felül az igazságosságot.

Talán még „látványosabban” és egyúttal „szívhez szólóbban”, illetve sokak számára egyenesen felháborítóan ábrázolja ezt „*a tékozló fiú*” *példabeszéde* (Lk 15,11-32). Ez a fiú idő előtt kikéri az apai örökség neki járó részét, aztán elutazik, és a távolban önsorsrontó életmóddal elherdálja a pénzt; a disznók között köt ki, és éhségében már azok eledével is megtöltené a gyomrát; ekkor megbánja tettét, és hazamegy, hogy „*az igazságosságnak eleget téve*”,

bocsánatkérés után és jóvátételt ígérve visszatérhessen a szülői házba. Apja azonban minden elképzelést meghaladóan túllép az igazságosságon: eléje fut, a nyakába borul, öleli-csókolja; nem engedi, hogy fia végigmondja az általa előre kigondolt bünbánati szöveget (vö. 18-19. és 21. v.), elmarad az erkölcsi prédikáció, nincs leszámolás, nincs egyezkedés, mi illeti meg a hazatért tékozlót, és mi nem, és végképp nincs szó büntetésről, ellenkezőleg: feltétel nélkül helyreállítja a fiú „gyermeki státusát” (ruha, gyűrű és saru), és ünnepi lakomát rendel el, zeneszóval és táncsal. – (Zárójelben azért jegyezzünk meg két fontos mozzanatot: 1/ A „tékozló fiú” és az otthon maradt, „tisztességes” fiú példája egyaránt azt mutatja, hogy az igazságosságon túllépő szeretet csak annak számára válik valósággá, csak abban „érvényesül”, „fejt ki hatását”, aki kész befogadni azt. 2/ Az igazságosságon való túllépés nem jelent igazságtalanságot: Az apa megérti, hogy nagyobbik fia úgy érzi, igazságtalanul bánt vele, továbbá elismeri az igazságosság iránti igényét, de közli vele, hogy valójában nem érte őt semmiféle jogtalanság, hiszen minden, ami a sajátja, az a fiáé is. De itt sem valamiféle hideg-rideg igazságosságról van szó: idősebbik fiát is anyaián „Gyermeke”-nek szólítja, a szívére beszél, kérleli, megindokolja neki, miért is „kell” most ünnepelni.)

Az előző két példabeszéd tanításának egyik nagyon komoly gyakorlati következményét, megnyilvánulását mutatja be a *búzáról és a konkolyról* szóló példabeszéd (Mt 13,24-30). Ennek üzenetét éppen az a meglepő mozzanat tartalmazza, amely *ellentmond* a korabeli mezőgazdasági és „társadalmi” gyakorlatnak egyaránt. Számos olyan irányzat működött ugyanis Jézus korában, amely – összhangban az ószövetségi alapelvvél: „Irtsd ki körödből a gonoszt!” (5Móz 13,6) – a „bűnösök” kiküszöbölésével Isten „tisztá” népének közösségét akarta megteremteni. Mindenekelőtt a *farizeusok* mozgalmára kell gondolnunk; ők „a föld népét” akarták kizárni, az „átkozott népséget, amely mit sem ért a törvényből” (Jn 7,49), és azt vallották, hogy ők maguk alkotják Isten igazi népét. Az *esszénusok* rajtuk is túltettek: kivonultak a „bemocsokolt szentélyből” a pusztába (Kumránba), és „az új szövetség gyülekezetét” akarták megalkotni. Ebbe a sorba tartozik *Keresztelő János* is, aki tanításával és alámerítési gyakorlatával azt a messiást hirdette meg, aki „megtisztítja majd szérűjét, összegyűjti búzáját a magtárban, a pelyvát azonban olthatatlan tűzzel fogja elégetni” (Mt 3,12)! Ugyancsak az erőszakos megoldások hívei voltak a *zelóták*, akik a római megszállóktól és azok kollaboránsaitól akarták megtisztítani Isten népét (vö. Lk 13,1-3). – Mindezekkel *szemben* fogalmazza meg üzenetét Jézus: Ne tépjétek ki a konkolyt, hogy ki ne tépjétek vele a búzát is! Ne akarjátok Isten „tisztá” népét megteremteni: a „bűnösöknek” is helyük van benne! Vagyis Jézus nem kevesebbet mond, mint hogy sem „Isten népéből”, sem

a társadalomból (vö. Jn 8,7!) nem kell és nem is szabad „kigyomlálni” (például kiközösítéssel vagy börtönnel), pláne kiirtani (halálbüntetéssel) a „bűnösöket”. Ezzel „gátálástalanul” túllép az igazságosságról alkotott elképzeléseinken, és kihúzza a szőnyeget a minden társadalomban központi helyet elfoglaló „igazságszolgáltatás” alól.

Ugyanezt az üzenetet fogalmazza meg „pozitív módon” az előbbi példabeszéd párja, a *tóba vetett kerítőháló* példázata (Mt 13,47), illetve a *királyi lakodalomról* szóló példabeszéd (Mt 22,1-10): a kerítőháló *mindenfajta* halat összegyűjt, illetve: „a szolgák kimentek az utakra, és összegyűjtöttek mindenkit, akit csak találtak, *rosszakat és jókat egyaránt*”.

Az *irgalmas szamaritánusról* szóló példabeszéd (Lk 10,30-35) szintén rámutat arra, hogy Jézus társadalmi-politikai vonatkozásban is komolyan gondolta az igazságosság bőséges meghaladását (vö. Mt 5,20!). A zsidók és a szamaritánusok ugyanis kölcsönösen ellenségnek tekintették és gyűlölték egymást; amikor tehát a szamaritánus rábukkant az út szélén fekvő, kifosztott és félholtra vert zsidóra, az igazságosság jegyében az lett volna a legkevesebb, hogy nagy ívben kikerüli, akárcsak az előtte arra haladó pap. De ő nemcsak odament, nemcsak megnézte, mi a baj és mit tehetne, hanem el is látta a bajba jutott ellenség sebeit, aztán elvitte a legközelebbi vendégfogadóba, ott kb. két hétre előre kifizette szállásának és további ápolásának költségeit (ennyit ért a két dénár, amit átadott a fogadónak!), sőt ígéretet tett az esetleges további költségek megtérítésére is!

Lássuk végül a „*kései szőlőmunkásokról*” szóló példabeszédet, amelyet sokan egyenesen vérlázítónak tartanak, mert szerintük minden elképzelést fölülmúlón csúfolja meg az igazságosságot, talán a tékozló fiú példabeszédénél is sokkal erősebben (Mt 20,1-15). Egy szőlősgazda korán reggel, a tizenkét órás munkanap kezdetén kimegy piacra, munkásokat fogad fel a szőlőjébe, és megegyezik velük a szokásos napi egy dénár munkabérben. Aztán három óránként újabb munkásokat fogad fel, de csak annyit mond nekik: „Majd megadom nektek, ami igazságos.” Végül a munkaidő lejártá előtt egy órával ismét föl fogad néhány munkást. Amikor azonban a bér kifizetésére kerül sor, először azokat fizeti ki, akik csak egy órát dolgoztak, és egy dénárt ad nekik; az egész napot végigdolgozó napszamosok azt hiszik, ők majd többet kapnak (az igazságosságnak megfelelően), de ők is csak egy dénárt kapnak. Föl is láznak, de zúgolódásukra a gazda azt feleli szóvivőjüknek: „Barátocskám, nem bánok veled igazságtalanul! Nemde egy dénárban egyeztél meg velem? Vidd, ami a tiéd, és menj! Én ennek az utolsónak is annyit akarok adni, mint neked. ... Vagy gonosz szemmel nézed, hogy én jó vagyok?” – Világos: A gazda kétségtelenül messze, s ha úgy tetszik, valóban vérlázító módon túllép az igazságosságon, mégpedig a

jóság irányában, hiszen akik csak később vagy csak az utolsó órában álltak munkába, azok nem lustaságból tették ezt, hanem azért, mert korábban senki sem fogadta fel őket (ld. 7. v.; Jézus korában óriási munkanélküliség volt Palesztinában!), viszont nekik is volt családjuk, amelynek megélhetéséről gondoskodniuk kellett. Ugyanakkor pedig az is nyilvánvaló, hogy azokat sem érte igazságtalanság, akik „hordozták a nap terhét, és elviselték a hőséget”, hiszen pontosan megkapták, amiben megegyeztek (s amiből ők is el tudták tartani a családjukat).

Alátámasztás

A fent részletezett tanítás avagy „elmélet” alátámasztásául érdemes utalni Jézus „gyakorlati megnyilvánulásaira”, azaz *viselkedésére* is.

Az igazságosság bajnokai, mondhatnánk megszállottjai, az írástudók és a farizeusok felfogása szerint – túl a téma vallási, a mózesi törvényekkel összefüggő vonatkozásain – „minden normális és tisztességes ember” az „igazak”, a „törvényteljesítők”, az „Istennek tetszők” társaságát keresi, és szigorúan kerüli a „bűnösöket”, hiszen ez így igazságos. Jézus azonban rendszeresen túllépett ezeken a korlátokon, és előszeretettel forgolódott „*vámosok és bűnösök*” társaságában. A farizeusok és írástudók pedig erősen zúgolódtak emiatt, mondván: „Ez jó fogadattásban részesít bűnösöket, és együtt eszik velük” (Lk 15,2). Az együtt étkezés a közösségvállalás jelképe volt, és teljes ellentétben állt a rabbinikus szabállyal: „Az ember ne társuljon istentelenekekhez, még azért se, hogy a Tórához közelítse őket.”

Két konkrét példát érdemes külön is megemlíteni, mert Jézus mindkettőben a „nyilvános bűnösök” legszélsőségesebb képviselőivel, vámosokkal ült egy asztalhoz, méghozzá úgy, hogy ezt ő kezdeményezte. Tettének súlyát akkor érezzük át igazán, ha tudatosítjuk, hogy a vámosok nemcsak népnyzók voltak (mert sokszor könnyörtelen zsarolással, túlzott összegeket követeltek), hanem kollaboránsok, magyarul hazaárulók is (mert a megszálló rómaiak számára szedték a vámot).

Az egyik esetben Jézus *Zakeushoz*, a vámosok fejéhez tér be szállásra (Lk 19,1-10). Akik ezt meglátták, mind zúgolódtak, éppen azért, mert tisztában voltak Jézus viselkedésének forradalmi jelentőségével. S ő valóban forradalmi szavakkal reagált erre a zúgolódásra: „*Ma jött el a megmentés napja e ház számára, mivelhogy ő is Ábrahám fia!*” Ennek súlya és jelentősége persze elhomályosul az evangélista elbeszélésében, mert ő azután közli ezt a mondatot, hogy Zakeus megígéri vagyona felének szétosztását, és az általa okozott károk négyszeres megtérítését. Csakhogy Lukács ezzel éppen azt árulja el, hogy nem érti Jézust: nála az igazságosság szellemében, „megtérésének” jutalmaként hangzik el Jézus idézett mondata. Jézus szellemisége alapján azonban épp az események fordított sorrendjét kell feltételeznünk:

Jézus nyilatkozata váltja ki Zakeusból megtérésének szavait és kezdeti lépéseit. Jézus kijelentése ugyanis, tudniillik hogy „ő is Ábrahám fia”, nem kevesebbet jelent, mint hogy „ő is Ábrahám népéhez tartozik”, e kijelentés értelme pedig – tekintettel a korabeli közfelfogásra – ez: „Ő is Izrael népének *egyenjogú* tagja – bár »bűnös« vámos” (vö. Lk 5,30; 7,34; 15,2). És ahogy a szövegösszefüggés egyértelműen mutatja („Ma jött el a megmentés... *mivelhogy*...”), ez azt is magában foglalja, hogy *nem* „érdemeiért” (megtéréséért és bőkezű jóvátételéért), nem „igazságosan”, hanem az igazságosságot meghaladó szeretetből, „alanyi jogon”, egyszerűen mint embernek jár neki is a „mentés”, az „üdvösség” felkínálása, amit Jézus szállásvétele jelképez!

A másik vámos, *Máté* esetében (Mk 2,15-17) nem ismerjük ennyire a részleteket, viszont Jézus viselkedése, ha lehet, még súlyosabb üzenetet hordoz, hiszen ezúttal nemcsak a megmentést kínálja fel a közmegegyezésben álló vámosnak, hanem meghívja legszűkebb tanítványi körébe is, ami az igazságosság alapján állva sosem történhetett volna meg. *Máté* el is fogadja a meghívást, Jézus teljes emberi közösségvállalását pedig erőteljesen fejezi ki, hogy – nyilván *Mátéval* együtt – „sok vámos és bűnös ült asztalhoz az ő házában”, vagyis Jézus házában (vö. Mk 2,1; 3,20; 9,33). (Lukács ezzel az eseménnyel kapcsolatban is elárulja tökéletes értetlenségét, azt, hogy az igazságosság eszméjének rabja, és fogalma sincs az ezt fölülmúló szeretetről; leírásában ugyanis – a Zakeus-történettel megegyezően – „feje tetejére” állítja a dolgot, és ezzel elveszi Jézus sajátos próféta gesztusának élet: *nála* nem Jézus lát vendégül bűnösöket, hanem a *már megtért* vámos, Lévi ad lakomát Jézus tiszteletére, továbbá Jézus nem Isten *ingyenes* jóságát jeleníti meg, hanem megtérésre szólítja fel a bűnösöket: Lk 5,29-32. Pedig Jézus világosan megmondta: „*Nem azért jöttem, hogy »igazságosakat« hívjak meg, hanem [kitaszított] bűnösöket*”).

Jézus „igazságosságon túli” viselkedésének van még két, nem ennyire látványos, de nem kisebb jelentőségű megnyilvánulása.

Egyszer valaki a tömegből így szólt [Jézushoz]: „Mester, mondd meg a testvéremnek, hogy ossza meg velem az örökséget!” Ő azonban ezt mondta neki: „*Ember, ki tett engem bírónak vagy osztónak köztetek?*” (Lk 12,13-14). – Az ember igazságosságra vágyik. A szóban forgó kérelmező feltehetően az „isteni igazságosság” képviselőjét látta Jézusban, de mekkorát kellett csalódnia válaszában: „Isten nem tett engem bírónak. Nem bízott meg azzal, hogy helyreállítsam köztetek az igazságos egyensúlyt.” A kemény örökösödési vitában álló „tömegember” („valaki a tömegből...”) persze nem tud mit kezdeni ezzel: túl „magas”, túl fantasztikus számára ez a szemléletmód. De ha „beiratkozna Jézus iskolájába”, akkor az ő nyomában járva fokozatosan megtanulhatná, hogy megszabaduljon a birtoklás igényétől (vö. Lk 12,15), és

neheztelés, harag nélkül a testvérenek tudná ajándékozni a maga örökrészét is (vö. Mt 5,40!), aminek következtében pedig talán még a testvére is eljutna odáig, hogy visszaajándékozza neki...

A másik esettel a nagyon nehezen fordítható és értelmezhető Mária–Márta-történetben találkozunk (Lk 10,38-42). Mostani nézőpontunk szempontjából közömbös, hogy valóban a Lukács által említett, a konyhai szolgálattal kapcsolatos nézeteltérésekről volt-e szó, vagy másról. Az a döntő, hogy Márta „felizgatta magát”, mivel Mária „a jobbik részt választotta”, s most azt akarja, hogy Jézus vonja meg Máriától az előnyt (bármilyen legyen is az). Az egyik lehetséges görög szövegváltozat szerint Jézus így felel neki: „*Márta, Márta! Te felizgatsz magad! Mária a jobbik részt választotta, s az nem vétetik el tőle.*” Vagyis Márta „igazságos kiegyenlítést”, „*igazságszolgáltatást*” vár. Jézus azonban úgy dönt: Máriát nem kell megfosztani előnyétől. Barátságosan, de nyomatékosan figyelmezteti az irigység által kínzott asszonyt („*Márta, Márta!*”), ne izgassa fel magát, és ne sajnálja riválisától annak szerencsésjét. Lépjen túl az igazságosságon!

A minta és a mércé

Jézusnak az igazságosságon messze túlmutató tanítását és gyakorlatát nem érthetjük meg, ha nem vesszük figyelembe, hogy az igazságosság „bőséges felülmúlásában” mi volt a mintája és a mércéje. Ezt keresve könnyen rájöhethetünk arra, hogy helytelen a megközelítésünk, ha azt keressük, *mi* volt – mert nem *valami*, hanem *valaki* volt: az az Isten, akit ő a Jordánba történt alámerítésétől kezdve (Mk 1,9-11) feltételek és korlátok nélkül szerető Atyának élt meg. Az az Isten, aki fölkelti napját gonoszokra és jókra, és esőt küld igazaknak és igaztalanoknak (Mt 5,45). Az az Isten, akit legjobban az a király jelképez, aki szolgájának egyetlen kérő szavára elengedi annak „10 000 talentumos” tartozását (Mt 18,26-27); vagy az a hitelező, akinek két adósa volt, s az egyik 500 dénárral tartozott, a másik 50-nel, de mivel nem volt miből fizetniük, mindkettőjüknek odaajándékozta az összeget (Lk 7,41-42); vagy az a pásztor, akinek ha száz juha van, s egy elkóborol közülük, utána megy az egy elveszettnek, és addig keresi, amíg meg nem találja (Lk 15,3-7); vagy az a háziasszony, akinek tíz drachmája van, s ha egyet elveszít, kisöpri az egész házat, és addig keresi gondosan, amíg meg nem találja (Lk 15,8-10); vagy az a szőlősgazda, aki nem áll bosszút a szolgáit ért súlyos sérelmeken, hanem végül a fiát küldi el a bérlőkhöz (Mk 12,1-6) – hogy a „tékozló fiú” apjáról ne is beszéljünk (Lk 15,11-32)...

Jézus számára ennek a feltételek és korlátok nélkül szerető Istennek a *személye*, vagy ha úgy tetszik, ennek az Istennek a *viselkedése* a minta és a mércé. Ahogyan ezt példázatok nélkül, „elvi síkon” is megfogalmazta, az evangéliumok szerint két változatban is.

Az egyiket Máté evangéliumában találjuk, mintegy a témánkat összefoglaló jézusi mondás („*Ha a ti igazságosságotok bőven fölül nem múlja az írástudókéét és a farizeusokéét, semmiképp nem mentek be a Mennyeik országába*”: Mt 5,20) végkövetkeztetéseként: „*Ti tehát legyetek olyan teljesek, amilyen teljes mennyei Atyátok*” (Mt 5,48)! – Szándékosan kerülöm ebben a mondatban a megszokott „legyetek tökéletesek – amilyen tökéletes” fordítást, mert ez a szóhasználat nagyon félrevezető, ugyanis a görög filozófia, illetve a későbbi keresztény teológia tökéletességszerményének – téves – felfogását idézi. Az eredeti görög *teleiosz* az Ószövetség Hetvenes fordításában (LXX) a héber *tamim* szót adja vissza, amelynek jelentése: egész, teljes, sértetlen, osztatlan. A felszólítás tehát nem a „hibátlan erényességet”, az abszolút erkölcsi tökéletességet kívánja meg az embertől (ami nyilvánvaló képtelenség), hanem azt, hogy az „igazságos” viselkedést meghaladva „egészen, teljesen, osztatlanul” embertársainak, embertársaiért éljen, ahogyan Isten „egészen, teljesen, osztatlanul” az emberért van (45. v.). Ezt az „osztatlanul”-t ma talán úgy is mondhatnánk: radikálisan.

Valószínű azonban, hogy Máté a legalista zsidó szókészletből meríti a „*teljes/tökéletes*” kifejezést, s ezzel szemben ennek a mondásnak a Lukács-evangéliumban olvasható változatát kell eredetinek tekintenünk: „*Váljatok olyan irgalmassá, amilyen irgalmas a ti Atyátok*” (Lk 6,36)! Ez az Ószövetség hagyományos szóhasználata is (pl. 2Móz 34,6; 5Móz 4,31; Zsolt 78,38; 86,15), s ez fejezi ki hűen az igazságosságon való túllépés szellemiségét is.

Persze fontos tisztázni az itteni szóhasználat eredeti értelmét is. Az „*irgalmasság*” ugyanis a „*megkönyörülés, kegy[elm]et gyakorlás*” képzetét kelti bennünk, pedig ez a görög *oiktirmón* mögött álló arám *rahamim*nek csak az egyik jelentése; a másik jelentése „*anyai*”, minthogy a *reham* = anyaméh, anyaöl szóból származik. Csak a hagyomány kedvéért érdemes megtartani a fordításban az „*irgalmas*” szót; helyesebb lenne az „*anyai*” használata („*Váljatok olyan anyai, amilyen anyai a ti Atyátok!*”), mert itt ténylegesen erről van szó. Ez az anyaiság világít rá az irgalmasság jézusi jelentésére: egy *igazi* anya mindig *csak* szeretni akarja gyermekét, ellenszolgáltatás nélkül, a hiábavalóság kockázatával is, függetlenül gyermeke barátságos vagy ellenséges viselkedésétől, magatartása tehát minden tekintetben felülmúlja az igazságosság elvét és gyakorlatát.

A mennyei Atya tehát anyai. Ő feltételek és korlátozások nélkül úgy viszonyul *minden* emberhez, ahogyan a földi anyák *saját* gyerekeikhez. Ez az *istenkép* Jézus világszemléletének és tanításának magva, lényege, abszolút középpontja, amiből minden más következik. Az is, hogy Jézus ezzel az új istenképpel *alapozza és indokolja meg* az általa hirdetett új erkölcsiséget: az igazságosság, a számítás, a

haszonkeresés helyett a viszonzást nem váró ajándékozásnak *az ellenségre is kiterjesztett* alapelvét, amely – ha megvalósítják! – új viszonyokat teremt az emberek között, személyes és társadalmi, sőt gazdasági és politikai vonatkozásban egyaránt.

Mindenesetre nem kétséges, hogy amikor Jézus az igazságosság eszméjének és gyakorlatának bőséges fölülmúlására szólította fel hallgatóit, akkor nem kevesebbre biztatta őket, mint hogy váljanak olyanná, mint a feltételek és korlátozások nélkül szerető mennyei Atya...

KIRÁLY IGNÁCZ

ERÉNYEK ERECSKÉI

Franklin Benjámintól tanultam, még srác koromban, hogy egy-egy kirívó hibámat úgy tudom jó eséllyel kinevelni magamból, hogy egy-két-három hétig csak arra a hibámra koncentrálok. Öreg fejjel újra olvasgatok az erényekről. Másként, mint fiatalon. Amire most figyelek, az az erényekben való fejlődés. Az erény ugyanis nem statikus érték, hanem ebben is illik fejlődni. Egy jótettel tehetek nagyon jót, kevésbé jót, és árthatok is vele (adásommal életet menthetek, átmeneti fájdalom csillapítást végezhetek és konzerválhatok egy élősdű életformát). Most az erényekből fakadó és megfontolandó erecskéket keresem. Minden erény valamilyen jó forrása, és erecskéik csörgedező elindítója. A jézusi szeretettörvény alapján helyükre kell kerüljenek az erények is.

Az *igazmondás* nem lehet csúcsérték. „Ami szívemen, a számon” – még inkább nem az. Ami a szívemben van, az lehet akármi, mármint az értékesség szempontjából. Ki nem találkozott már az életben azzal, mikor irgalmas szeretettől indítva, nem zúdítjuk egy nagy betegre a menthetlenségét mutató állapotát. Emberség, józanész, gyöngédség, szolidaritás együttesen mérlegelteti bennünk az igazmondás lehetőségét, és építő vagy pusztító tényét. Ezt nevezzük „felelősségetikának” (Max Weber). A jó szándék kevés. Felelősség kell. Jó elvek, jó szándék, következmények megfontolása együtt hozhat Istennek tetsző gyümölcsöt. És ez nem feltétlenül az igazmondás lesz. A bölcs elővigyázatosság etikájával sok bajt megelőzhet az ember. A bölcsesség a *prudencia*, amely a *providere*, „előre látni” szóból ered (Cicero). Ez segít, hogy a hirtelenkedő kapkodástól eljussunk a higgadt cselekvésig. A forrófejűségből ezáltal lehet hősiesség. Az igazmondás erénye nem szabad, hogy meggondolatlanságaink fedő erénye legyen.

Az *igazságosság* szerint mindenkinek meg kell adni, ami neki jár. De mi az, ami neki jár? Ki határozza ezt meg? A kultúrák története és napjaink vallási, világnézeti sokfélesége mutatja, hogy ez nem

egyszerűen megválaszolható kérdés. Valami közös emberi megegyezés kell hozzá. Az eltérő szükségletek, eltérő igényszintek, érdemek és társadalmi besorolások tovább bonyolítják a kérdést. Mondjuk, hogy a birtoklás, amely rendre mások kárára történik, bűn. Ha ez bűn, akkor miért ne lehetne igazságos a gazdagoktól való lopás (tudtán kívüli eltulajdonítás)? Rózsa Sándor népszerűsége ezen alapult: elrabolta a gazdagokét, és ami neki nem kellett, szétosztotta a nép között. Így születnek pozitív legendák egy közbűntényből. A mai „megélhetési bűnözés” nem ugyanerre mutat? Jogos elvinni a gépeimet, hízőnkat, babakocsinkat... mert nekik ez a „megélhetésükhöz” kell. Egy bizonyos értékhatárig ez mifelénk nem bűncselekmény, csak szabálysértés. Fanyar humorral: jobban járnánk, ha magunk osztogatnánk az ilyen „megélhetési” csoportoknak a dolgainkat, hogy a jó tett érzése töltsön el, és ne a düh, bosszúság. A jogokban való egyenlőség és a kötelességekben való közös felelősség talán segíthetne ebben az igazságossági kínlódsásban.

A *bátorság* olyan erény, amelyet a késhez hasonlíthatunk, amellyel operálni, szalonázni és gyilkolni is lehet. Attól függően, hogy kinek a kezében van. Fanatizmussal önfeláldozó tettekre képesít. Ami innen nézve terrorista öngyilkos merénylet, az onnan nézve szentségi rangra emelt hívő erény. Ami innen nézve megszállott erőszak, az onnan nézve kamikaze önfeláldozás a hazáért, a császárért. A bátorság „a félelem leküzdésének képessége” (Sponville). Vajon lehet-e erény, ami gonosz tettekre is képesít? Voltaire szerint semmiképpen. Szerintem lehet, mert vértanúságra is képesít. Jézus bátor volt, és az őt követő hősök is azok voltak. Ami tőlem függ, az az én felelősségem. A félelem, a gyávaság ösztönös felelősségáthárításra törekszik. Valaki más a felelős azokért a tettekért, amelyeket én cselekedtem. Akkor is így van ez, ha „parancsra tettem” fedőnév alatt hősködik, bátorkodik az ember mások életének veszélyeztetésében. Hősnek azt mondjuk, aki érdek nélkül bátor. De mi az érdek nélkülség? Létezik ilyen egyáltalán? Jónak lenni azért is szeretnék, hogy hitem szerint üdvözüljek. Jézus is az ő Atyjához igyekezett küldetése teljesítésével, a mindhalálig kitartó hűségével. A bátorság is valamiért van, jutalomért, méltatásért... üdvösségért. Bizony a jézusi cél erősen behatárolja ennek az erénynek tartalmát, formáját. Aki fél, az fél ember? Aki bátor, az teljes ember? Aki jézusian szeret, az Jézus Istene szerinti teljes ember.

A *nagylelkűség* az adás erénye. „Mielőtt nagylelkűek lennénk, igazságosnak kell lennünk” (Chamfort). A szülőben kapáló napszámosok megkapták a napi kialkudott bért. A kevesebb ideig dolgozók ajándékot is kaptak. Ha túlelemeztem a bibliai történetet, azt mondanám, hogy közérzetromboló az eset. Másoknak fájdalmat okozó, dühöt kiváltó ajándékozás erősen megfontolandó nagylelkűség. A